

Világpolitikai irányzatok – történelmi koncepciók

A nemzetközi helyzet bonyolult volta, a nemzetek, államok, kontinensek kapcsolatainak örökös hullámzása, az atomháború veszélye nemcsak a politikusokat, hanem a történészeket is arra ösztönzi, hogy újabb magyarázatot keressenek a bonyolult jelenségekre, tovább kutassák az emberi társadalom hajtórugóit, a történelmi folyamat általános törvényszerűségeit. A mindig divatos „útkeresés“ szinte naponként történeti, szociológiai, lélektani tanulmányokban csapódik le; többeknek, eltérő voltak és változatosságuk ellenére, van bizonyos közös jellemvonásuk: a bajok okát nem az emberi társadalom szerkezetében, belső felépítésében, gazdasági rendszerében, hanem az „emberi természetben“, esetleg a történeti folyamat „sajátosságában“, tehát valamilyen külső vagy ellenkezőleg: benső, „ösztönös erőben“ vélik felfedezni.

A sok ilyen típusú elmélet közül kettővel szeretnénk bővebben foglalkozni. Az egyik Robert Ardrey amerikai szociológus és író ún. *területi imperativusa*, a másik a világszerte nagy tekintélynek örvendő angol történésznek, Arnold Toynbee-nak a *világkormányról*, a „nagyhatalmak diktatúrájáról“ írt elmefuttatása.

Az előzmények

Ardrey, az *African Genesis* (egykor nagy érdeklődést keltett könyv) írója *The Territorial Imperative* (A területi imperativus) címen újabb érdekes munkát jelentetett meg. Ebben a háborúk okát, a második világháború bizonyos jelenségeit próbálja megmagyarázni, de ugyanakkor a mai nemzetközi politika nagy kérdéseinek, az afrikai s általában a gyarmati, sőt, a vietnami probléma megközelítésének módszerére is igyekszik rávilágítani.

Ha módszerei nem is azonosak, Ardrey lényegében a filozófusok és történészek ama csoportjába tartozik, akik az emberi társadalmat az állat- és növényvilágból vett analógiák alapján magyarázzák. Kiindulási pontja az amerikai Adams, a német Spengler biológiai naturalizmusával rokonítható. De nem áll távol Toynbee fiatalkori, még Spengler hatása alatt megfogamzott tételeitől sem. Nyilvánvaló, az angol-amerikai természettudós-filozófusok új iskolájából sarjadt ki, amelynek elméleti alapjait, különös módon, az egyre gyakrabban idézett, haladónak tartott francia jezsuita, a paleontológus Teilhard de Chardin rakta le, fő képviselői közül pedig Julian Huxley-t és Christopher Dawsont említhetjük meg. Ezek a biológus

tudósok a modern világról alkotott felfogásukat igyekeznek kibékíteni a darwinizmussal, s Darwin elméleteit a XX. század igényeinek megfelelően alakítják át.

A területi imperativus

Mi is hát a területi imperativus? A terület az a térség vagy hely, vízben, földön vagy levegőben, amelyet egy állat vagy állatcsoport kizárólagosan a sajátjának tekint, s mint ilyet védelmez. A területi imperativus az állat azon biológiailag veleszületett ösztönét jelzi, amely őt e térség védelmére kényszeríti.

A legtöbb „territoriális species“-nek nevezett élőlényben a védekezés csak az azonos fajtabeli ellen irányul. A mókus például az egeret nem tekinti betolakodónak. Gyakran előfordul, hogy területtel nem rendelkező hímre a nőstény nem is reagál (például a kaméleonoknál). Ardrey úgy véli, hogy az állatvilágban a hímek között folyó vetélkedés lényegében nem is a nőstény, hanem a terület birtoklásáért folyik. Jellemző továbbá az állatvilágra, hogy a támadó, a betolakodó csaknem mindig vereséget szenved. Ennek magyarázata, feltehetően, a védekezésben a terület birtoklásából származó energia-felhalmozás és biztonság, a támadóban pedig „a territoriális jog“ megsértéséből adódó inhibíció. Ha a territorium védelmét a viselkedés meghatározott formájaként a biológusok az állatvilágra vonatkozóan általánosan elfogadták, vajon — teszi fel a kérdést Ardrey — nem sajátja-e ez a mégiscsak az állatvilágba tartozó embernek is?

Vajon az ember nem „territoriális species“? Vajon a *homo sapiens* azért védi hazáját, földjét, mert bölcs, vagy azért, mert tagja az állatvilágnak? Vajon viselkedésünk e téren csak a nevelésnek, a tapasztalatnak az eredménye, vagy valamilyen bennünk levő „erő“-nek éppen olyan kényszerű érvényesüléséről van szó, mint amilyen például az észak-amerikai mókusoknál nyilvánul meg, amikor területüket védelmezzik?

Ardrey úgy véli, hogy az utóbbi tétel a helyes, mert felfogása szerint az ember éppen annyira „territoriális species“, mint a kaliforniai éjszaka csendjében éneklő csúfólódó rigó. „Ha hazánk jogait védelmezzük — mondja —, ugyanolyan velünk született, kiirthatatlan okból cselekszünk, mint az alsóbbrendű állatok... A gyűrűsfarkú lemur, a búbos vöcsök, a prérikutya, a vörösbegy, a tigris, az amerikai hód, az éneklő mezei madarak, az atlanti lazac, a kerti gyík, a lapos gyík, a háromtüskű hal, a fülemüle, a norvég patkány, a hering, a sirály, a majmok s mi valamennyien mindenünket feláldozzuk azért a helyért, amelyet a magunkénak mondhatunk. A fejlődésszerűen kialakuló állatvilágban a territorium éppen ezért talán még a nemiségnél is ősbibb erő.“

Következésképpen — állapítja meg Ardrey — a területi imperativus az emberben és az állatban olyanszerű mindenható erő, mint „a létfenntartási ösztön, a szexuális impulzus, az anyai ösztön“. Az ember és föld között, amelyen él, a kapcsolat erősebb, mint a férfi és a nő között, mert — és itt egy paradoxnak hangzó axiómát említ — „hány embert ismerünk, aki hazájáért halt meg, és hányat, aki egy nőért áldozta fel életét?“.

További példák az állatvilágból

A szerző tételének igazolására bizonyító anyagot igyekszik felhozni. Főként két szerző megfigyelésére hivatkozik. Az egyik szerző Elic Howard angol kereskedő és természettudós: még 1920-ban jelent meg *Territory in Bird Life* (A terület a madarak életében) című műve, a másik Helmut K. Buechnernek, a washingtoni Állami Egyetem professzorának a hatvanas évek első felében az ugandai állatvilágban, főként az antilopokon végzett megfigyelései.

E két kutató tanulmányaiból kétséget kizáróan világossá válik, hogy a terület birtoklása valóban lényeges szerepet játszik az állatok életében. Tételük gyakorlati illusztrálására mi csupán egyetlen példára szorítkozunk: a mocsári fajdra. Ez a madárfajta a mocsarak szélén él, és a környező mezőkön szerzi meg táplálékát. Február közepén a fajok élete azonban hirtelen megváltozik. Az eddig csendben, békében egymás mellett élő párok területet kezdenek biztosítani maguknak. Ehhez a vizen kívül egy darabka kákvál benőtt part is tartozik. A területfoglalás azonban távolról sem békésen megy végbe: párok harcolnak párok ellen szárazon és vizen, de megtámadják az idegen betolakodókat is. A szomszédos mezőn azonban a fajok ismét összeférhető, csendes felek lesznek, az ellenségeskedés egyszerre megszűnik közöttük.

A madarak területi imperativusa mellett szól az is, hogy a vándormadarak mindig ugyanarra a területre térnek vissza, ha fészük elpusztult, ott építik újra. Kétségtelen tehát, hogy a területi imperativus az állatvilág jellemző sajátossága.

Az ember és a területi elv

Amint az előbbiekből kiviláglik, Ardrey ezt a sajátosságot az embernél is felleli, sőt az állatvilágból hozott örökségének tekinti. Jelenlétét a második világháborúból vett példákkal illusztrálja, különösen a japánok Pearl Harbour-i támadásával. Az amerikaiak egyáltalán nem akartak háborút, annyira bíztak izolacionista politikájukban, hogy még a hadsereg fejlesztésére tett javaslatot is csak kis szavazati többséggel fogadtak el. Ha a hitleri Németországgal való háború lehetősége fel is merült, Japán ellen senki sem gondolt elég komolyan ilyesmire. Ebben a helyzetben követte el Japán a baklövést.

Nyilvánvaló, a japán főparancsnokság számolt minden kockázattal, de úgy értékelte a helyzetet, hogy ez lényegében csekély. Úgy gondolták, a japán katonai hatalom fitogtatása elveszi az amerikaiak kedvét a háborútól, sőt belpolitikailag is megosztja őket. Nem számoltak azonban ezzel a belső erővel, amely — Ardrey szerint — egyszerre megváltoztatta az emberek magatartását és viselkedését. A békére vágyó milliók most úgy viselkedtek, mint a területén megtámadott „vörösbevy Devon valamelyik lankáján, vagy egy barna lemur-csapat Madagaszkár őserdeiben“.

Ardrey úgy véli, hogy a második világháború elejétől végig a hasonló melléfogások, baklövések szédítő sorozata volt, és a háború után a hasonló baklövések gyakran megismétlődtek. Az agresszorok ugyanis figyelmen kívül hagyták azt az egyszerű tényt, hogy „az ember a terület birtokában a területi elv törvényeinek megfelelően viselkedik“. A területi imperativus ugyanis — úgymond — vak, mint a barlangi hal, nem engedelmeskedik a logika szabályainak. „Akár akarjuk, akár nem, akár tetszik nekünk, akár nem, olyan erő ez, mely megvan ellenségünkben, mint ahogy megvan bennünk és barátainkban.“

Lehetetlen fel nem ismerni e gondolatokban Amerika vietnami agressziójának bírálatát. Ardrey elméletileg elhibázott nézetei ezen a ponton válhatnak konzekvenciáikban hasznossá. Sajnos azonban elszalasztja a jó alkalmat, magára hagyott olvasója eligazítás nélkül talán fel se fedezhetné az írásában rejtett intencióit.

Pedig további példáinak antifasiszta kicsengése — gyakori naivságai ellenére is — félreismerhetetlen. Miért harcolt Britannia 1940-ben, miután Hitler biztosította hatalmát Európa nyugati felén? — kérdi. Hiszen a harc reménytelennek, kilátástalannak tűnt, de „a szociális territórium védelmét az ihletett örültség jellemzi“. Hitlernek jól jött volna valamilyen békeajánlat, de az angolok erre még gondolni sem tudtak.

A német, japán, olasz katonai klikket nem tekinti futóbolondok társaságának; kenyerek a háború volt, tehát gondosan kidolgozták terveiket, felmérték gazdasági, katonai erőforrásaikat, nehézségeiket, a maguk és ellenfeleik erejét, és az így kapott mérlegről arra a következtetésre jutottak, hogy céljaikat, bármennyire aljasok, valóra válthatják. Mérlegükből azonban kifejejtették a területi imperatívusz legyőzhetetlen erejét, amely a front mögött a megtámadott népek fiait partizánokká, rettenthetetlen hősszé avatta.

Ardrey területi imperatívusz-elvéből a világbőke megvalósításának szerinte egyszerű, természetes módszere következik: biztosítani minden népnek elidegeníthetetlen jogát függetlenségéhez és szabadságához.

Természetesen egyetértünk Ardrey-nak a mai nemzetközi élet követelményeivel egybehangzó következtetéseivel. Elmélete, noha bizonyos mértékben a darwinizmus múlt századbeli felfogásához kanyarodik vissza, mégis elsősorban a XX. századi biológiai iskola új-darwinizmusára épül. A XIX. században a történetfilozófusok és a politikusok számára Darwin a saját érvényesüléséért foggal és körömmel harcoló nacionalizmus és imperializmus apológétája volt. A XX. század biológiai iskolája feladta a fennmaradásért folyó küzdelem dramatizálását, lemondott az angol eugenetikások „hímjének“ túlzó magasztalásáról, de a német fajteoretikusok nemzetivé gyúrt létküzdelméről is, és mindenekelőtt azt hangsúlyozza, hogy az evolúció a racionális választás, a humanizmus, az együttműködő, egymást megértő emberi lények kialakulásának eszméjét tartalmazza, s ennek megvalósítására törekszik. Ilyen értelemben Ardrey felfogása a területi imperatívuszról egyrészt az emberi adottságot, biológiai megkötöttséget tartja szem előtt, másrészt az ebből adódó logikus, racionális választás szükségét tárja föl, s ennek alkalmazását igényli a nemzetközi politikai életben.

Toynbee új elmélete

Ha Ardrey — gyakorlati következtetéseiben helyes — elmélete azt sugallja, hogy minden nép számára biztosítani kell a területi sértetlenséget, szuverenitást és függetlenséget, Toynbee — éppen ellenkezőleg — legújabbban a világbőke megemléstésért a népek és nemzetek fölött álló világkormánytól, *World Government*-től várja. „Legújabbban“, mert ez már legalább a harmadik elképzelése az emberiség jövőjét illetően.

Toynbee egész történetfilozófiájának egyik alap gondolata éppen az egységsülő világ eszméjében s azoknak a politikai, filozófiai irányzatoknak, törekvéseknek hangsúlyozásában nyilvánul meg, amelyek ilyen vagy olyan formában a világ egységét szolgálták. 1952-ben *The Word and the West* (A világ és a Nyugat) című művében, homályos megfogalmazásban ugyan, a jövőt a kommunizmus békés elterjedésében látta, 1960-tól kezdve egész gondolkozását az atomveszedelem határozza meg. *One World or Non* (Egyetlen világ vagy egy sem) című művében úgy véli, hogy az emberiségnek választania kell a borzasztó atomhalál és az egységes világ-civilizáció között, amelynek alapja — úgy mond — a nyugati technikának már hordozóivá vált nagy vallások.

E kérdéssel foglalkozó egyik újabb tanulmánya a múlt évben amerikai előadó körútján fogamzott meg, és a *Saturday Review*-ban (1967. április 29.) jelent meg ezzel a sokatmondó címmel: *Peace, Empire and World Government* (Béke, birodalom és világkormány). A tanulmány az atomveszély legfontosabb, sőt egyetlen ellen-szerét a világkormány megalakításában látja. Ezt azonban Toynbee — eddigi felfogásától eltérően — nem annyira az államok és népek önkéntes hozzájárulásától, mint inkább a nagyhatalmak diktatúrájától várja.

Felfogásának igazolására történetfilozófiájából jól ismert tételéhez folyamodik: ahhoz a felfogáshoz ti., mely szerint az emberi társadalom története a szétdarabolt-ságtól az egységesülés felé haladó hatalmas, csak kitéréseket, de akadályt nem ismerő folyamat.

Mindjárt bevezetőjében kétségbe vonja azt a ma általános felfogást, hogy a világnak számos államra való felosztása a dolgok természetes rendje. A független, önálló államok mellett, mondja, a történelemben mindegyre felmerült a birodalmak, a világállam gondolata. Ezt valósította meg az ó-egyiptomi, a perzsa és főként a római birodalom. Noha nem térhet ki annak elismerése elől, hogy — *sub specie aeternitatis* — ezek tisztavirágéletűek voltak, mégis — szerinte — néhány évszázadon át millió és millió ember számára biztosították a békét.

A birodalmaknak mint a világállam előfeltételeinek története Toynbee számára nem csupán akadémikus kérdés, hanem a nemzetközi élet fontos problémája, mert szerinte a világállam az emberiség fennmaradásának egyetlen biztosítéka. Tételének bizonyítására Toynbee bizonyos polgári ideológusoknak az utóbbi két évtizedben gyakran ismételt érveit vonultatja fel, azt állítva, hogy az atombomba feltalálása óta a világnak szuverén államokra való felosztása „elavult politikai forma“.

E hangzatos, de hamis elméletekkel szemben az utóbbi évtizedek történeti fejlődése éppen az ellenkező tendenciát mutatja. A kis és közepes nagyságú államok erőfeszítése, hogy kiszabadítsák magukat minden fajta függőségből, azt bizonyítja, hogy a népek a jövőt nem a nagyhatalmak diktatúrájának árnyékában, hanem hagyományaik szabad ápolását lehetővé tevő légkörben képzelik el.

A nagyhatalmak Európa újkori történetében

A nemzetközi „felaprózottság“-gal Toynbee az egyesített világkormány irányítása alatt élő új világrendszert állítja szembe, a világkormány szükségességét pedig a modern Európa történeti fejlődéséből vezeti le.

Az utóbbi öt évszázad történetében határozott törvényszerűségeket vél felfedezni. Ilyenek: bizonyos hatalmaknak előbb nagyhatalmi rangra, azután világuralomra való törése, a nagyhatalmak állandó változása, egyik területről a másikra való átsiklása, számuk fokozatos csökkenése és ezzel egyidejűleg a befolyásuk alá tartozó területek fokozatos növekedése. Végül a világbirodalom vagy világkormány létrehozásának kudarcra az atomkorszak beköszöntése előtt (történelmi felfogásának megfelelően Toynbee ebben a vonatkozásban is elsősorban a nyugati civilizáció területét vizsgálja).

A konkrét történeti folyamatban e „törvényszerűségeket“ érvényesülését Toynbee abban látja, hogy Európa újkori történetében mindegyre felmerült a birodalmi gondolat, a roppant nagy területekre kiterjedő politikai, közigazgatási egységek létrehozása. Az első modern világbirodalom, vagy ahogyan Toynbee szívesen nevezi: egyetlen állam megalapítására a Habsburgok vállalkoztak. A XV—XVI. századfordulón birodalmukhoz csatolták Burgundiát, Németalföldet, Spanyolországot (Kasztíliát és Aragóniát), és az Újvilágban is nagy kiterjedésű területek urai lettek. V. Károly a Habsburgok összes korábbi hódításait saját kezébe összpontosította, és miután római császárnak is megválasztották, mindent megtett, hogy névleges uralmát valóságossá tegye, vagyis hogy tényleges vezetője legyen a világállamnak. Erőfeszítései ellenére sem tudta azonban térdre kényszeríteni Franciaországot. Főként Franciaország ellenállása miatt a *vestfáliai béke* Nyugaton a Habsburg-világuralom végét is jelentette.

A következő birodalomépítő Franciaország lett. Két ízben is csaknem sikeres kísérletet tett céljának megvalósítására. Először XIV. Lajos igyekezett megszerezni

unokájának a Habsburgok spanyolországi birtokait, s velük együtt Spanyolország tengerentúli területeit, Németalföld déli részét és más nyugat-európai országokat, de az első sikerek után törekvése kudarcba fulladt. Másodszor Napóleon akarta hatalma alá hajtani egész Európát, beleértve a hatalmas orosz birodalmat is, Anglia azonban megnövekedett gazdasági erejével és tengeren túli hódításaival, Oroszország pedig a végnélküli területein hősiessen harcoló muzsikjaival megghiúsította álmainak valóra váltását. Toynbee fájralja Napóleon kudarcát, mert úgy gondolja, az atomkorszak előtt ez volt Európa egyesítésének utolsó nagy lehetősége. A modern francia birodalom, mint egykor Róma, megbékítette volna az erőszakkal meghódított, egyesített népeket, és — szerinte — megteremtődött volna az alkalom a világkormány létrehozására.

Az egyetemes állam kialakítására a két utolsó kísérletet Németország tette meg. Ezek ára óriási volt: a legtöbb áldozatot szedő és a nagy változásokat előidéző két világháború. Csak a nagyhatalmak világméretű szövetsége tudta megakadályozni a német célkitűzés valóra váltását.

A birodalomalkításra irányuló törekvésekkel párhuzamosan egyes államok nagyhatalmi rangra emelkedtek, vagy éppen elveszítették a nagyhatalmak között kivívott helyüket.

A nagyhatalmak folytonos változásában lényegesen új helyzet alakult ki a második világháború után. Franciaország, Németország, Olaszország, Anglia, Japán a második helyre süllyedt vissza és — Toynbee szerint — a világon mindössze két nagyhatalom maradt: a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok. Ugyanakkor nem észleli semmi jelét annak, hogy a volt nagyhatalmak visszaszerezhetnék régi pozíciójukat.

Toynbee úgy látja, hogy följazsílga a nagyhatalmi harc a századok során egyre szélesebb területeket ölelt fel. Iránya így jelezhető: Észak-Itália, Nyugat-Európa, Oroszország, Észak-Amerika, Kelet-Ázsia, Egyenlítői Afrika, Dél-Afrika; a két világháború már kiterjedt az egész földgömbre.

Diktatúra vagy önkéntes együttműködés?

Nézetei szerint a második világháború és főként az atombomba feltalálása lezárta a történelmi fejlődés eddigi szakaszát, és a nemzetközi kapcsolatok terén teljesen új helyzetet teremtett. Az egységesítő tendencia iránya és módszere lényegesen megváltozott. Ma földünknek nincs sebezhetetlen, elszigetelt pontja, a nemzetközi kölcsönhatások intenzitása megnőtt. A „történések“ bárhol mennek is végbe, hatásuk kiterjed az egész világra. Az atomfegyverek megváltoztatták a háború természetét. 1945 előtt a legyőzött fél veszíthetett területet, anyagi javakat: csökkent hatalmi befolyása, de fizikailag nem semmisült meg. Az atomháborúban viszont nem lenne legyőzött és győztes.

Mindebből következik, hogy az atomkorszakban a világ katonai erőszakkal többé nem egyesíthető. Már a múltban is valamennyi ilyen próbálkozás az egyensúlyra törekvő nagyhatalmak csoportosulása és átcsoportosulása folytán megghiúsult. Toynbee „világkormány“ létrehozásában keresi a megoldást. Legalább azt várnók tőle, hogy ezt demokratikus módon szabad és független államok önkéntes együttműködése alapján képzelje el. Ő azonban — mintha csak az angol birodalom, általában a birodalmak pusztulása miatt lelke mélyén megbántott John Bull beszélne beőle — a független országok számának szaporodását nem a világbékéhez, hanem az anarchiához vezető útnak találja.

De hadd idézzük saját szavait: „Közben, korábban a brit, francia, holland, olasz és amerikai gyarmati birodalmak szerves részét képező ázsiai és afrikai or-

szágok felszabadulásának eredményeként, a szuverén és független államok számának növekedése még inkább súlyosbította a világon az anarchiát és a zűrzavart. A második világháború befejezése óta, a viszonylagosan kicsiny bolygónkon az önálló, a független államok száma csaknem megkétszereződött. Ma mintegy 125 van belőlük, beleértve olyan parányiakat is, mint Andorra, San Marino, a Vatikán és Singapore. Számuk emelkedése nehezebbé tette a világ kormányzását. Egyesek közülük megalakulásuktól kezdve farkasszemet néznek egymással... s minden ilyen helyi viszály fenyegeti a világbéke fenntartását.

Ha az egykori gyarmatok felszabadulása fölött még szemet tudna hunyni, az államok egyenlőségének doktrínáját, melyet először 1648-ban a vestfáliai béke ismert el, és amely lényegében benne foglaltatik az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapokmányában, az atomkorszakban Toynbee végleg elavult és dezavualt elvnek tartja. Szerinte ez a „tan“ nem előmozdítja, hanem megbénítja az ENSZ működését, mert jutalmazza a politikai feldaraboltságot. Ha például, amint mondja, a helytelen és hozzá nem értő kormányzás miatt Nigéria vagy bármelyik más állam több önálló részre szakadna, a hozzá nem értés jutalma az lenne, hogy minden rész külön helyet kapna az Egyesült Nemzetek Szervezetében. Különbösen is a helyek felosztása nem reális, „nem a lakosság számának, vagyonának, hatalmának, felelőségének arányát“ tartja szem előtt, és emiatt — úgymond — tehetetlenségre ítéli a Szervezet tevékenységét.

Bodor András

Világraszóló harc a kábító- és izgatószer ellen

Korunk egyik társadalmi rákfenéje az egyre terjedő kábító- és izgatószer-élet. Nyugaton éppúgy, mint a harmadik világ fejlődő országaiban mind szélesebb néprétegeket érint, legsúlyosabban éppen a jövő letéteményeseit, a fiatalokat. Nemzetközi szervezetek is foglalkoznak ezzel a világviszonylatban nyugtalanító kérdéssel, elsősorban az Egyesült Nemzetek Szervezetének Kábítószer Bizottsága (amely ez év elején tartotta Genfben XXII. ülését), s az Egészségügyi Világszervezet szakosodott orgánumai, amelyek — az ENSZ Bizottság ajánlásai szerint — évi jelentést adnak ki a súlyos egészségügyi kérdésekről.

Mi az oka az egyre növekvő kábító- és izgatószer fogyasztásnak?

Menekülés a nehézségek elől

A bolíviai indián, miközben az Andok járhatatlan ösvényein hosszú utakat tesz meg oxigén-szegény magaslaton, a kókacserje leveleit rágja, hogy éhségét, fáradtságát és légszomját csillapítsa.

A singapore-i maláj munkás a heroin és barbitursav keverékének füstjével próbál védekezni a mindennapi élet nyomorúságának „sárkánya“ ellen.

Az amerikai üzletember napközben előbb amfetamin-tablettát szed képeségei serkentésére, aztán nyugtatószereket szorongása leküzdésére, és este altatót vesz be, hogy valamiképpen álomba merülhessen a zaklatott nap után.

S minő gyakrabban értesülünk arról, hogy a sportolók sem állnak ellen a vegyszeres doppingolás csábításának.

Mind többen a kábító- és serkentőszerekben vélik megtalálni azt a gyógyírt, mely ideig-óráig menekvést nyújt a megélhetésért vívott mindennapos küzdelmek elől, serkent, hozzásegít a maradék erő megfeszítéséhez, elfeledtetni az élet sivárságát és gondjait.